

Landskap: Småland. Upptecknat av: Folke Neij
 Härad: Västra. Adress: Sjöbergs Egend., Tenhult.
 Socken: Malmback. f.d. Hemmansägaren
 Berättat av: Johannes Hansson.
 Uppteckningsår: 1935. Född år 1845 i Rönnum.

Uppteckningen rör HÄRADS-, SOCKEN- och BYORGANISATION.

- Upplýsningar om meddelaren.....s. 1.
 Byn....." 2.
 Sammanhållning inom byn och bygden....." 6.
 Socknen....." 8.
 Häradet....." 11.

4632

Meddelaren, f.d. Hemmansägaren Johannes Hansson, har tillbringat sin levnad i Rösum och på den närbelägna Viresjö herregård, där han varit anställd i sin ungdom. Han är sängliggande sedan 5 år men har huvudet klart.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1.

B y n. 4632

I Rösums by är byordning i bestämd men oskriven form urgammal. Beträffande 'fre', d.v.s. gårdesgårdar finnas dock skrivna bestämmelser privat förvarade hos meddelarens son, Hemmansägaren August Hansson. Överskriften till dessa papper lyder så: "Förnyad stängseldelning i yttre rågångar vid hemmanet Rösüm Sedan Kongl. förordningen den 21 December 1857 dertill gifvit anledning skrivet den 17 April 1859".

Byastämmor ha hållits tills för omkring 50 år sedan. Säte och stämma i församlingen hade endast bönderna. Att kvinnor deltagit i byastämmorna, är icke känt.

Stämmorna höllos årligen på vintern. Några urtima stämmor vet man ej om.

Samman kallandet skedde genom muntligt bud.

För byastämman fanns ingen bestämd plats, utan bönderna fingo turas om att upplåta rum för densamma

Byastämman hade en ordförande, men någon särskild titel hade denne icke. Den siste ordföranden hette Arvid Svens-

4632

son och gick under namnet 'Ärvagubben'. Man valde för ett år i sänder den, "som hade bäst huve' te' 'et". Om Arvid Svensson sades dessutom: "Ärve Svensson kunne stämma blo' å kusla lite'". Han bibehöll ämbetet länge.

Någon stav eller dylikt bar Ärvagubben icke, ej heller är sådant känt om någon annan ordförande före honom.

På byastämman förekommo varjehanda ärenden och beslut: om 'fredning', om brukandet av skogen och på senare tid ofta om det vakanta soldattorpet, som ibland brukades samfällt, ibland låg under enskilds ansvar och bruk. Byastämman försiggick under primitiva former med muntlig röstning. Att några protokoll förts, har man sig ej bekant.

Ej heller vet man av, att byastämman fungerat som domstol.

Gillen med mat och brännvin efter byastämmorna hörde till ordningen.

Ungdomen ställde vid sådana tillfällen till lekar och upptåg. Lekplatsen var sedan gammalt på 'Äspebacken', nu

igenvuxen med skog.

Byn ägde gemensamt en basta för linbrytning.

En allmänning eller allmänningsskog finnes än idag. Den kallas 'Fredsdongen'. Svinvallen är ännu gemensam. Den kallas Sobacken men användes numera även till att släppa ut får på till gemensamt bete.

Nyodlingsarbete, svedjande o.d. företog man var för sig.

Rörande samlivet i byn uttalar man sig blott i största allmänhet och nämner, att sänjan varit god. Några detaljer ha icke kunnat framlockas.

Torpare eller arrendatorer under hela byn ha icke veterligen förekommit. Ej heller avgärdahemman, såvida man ej dit skall räkna det tidvis gemensamt brukade vakanta soldattorpet.

I fattigvården deltog byn inom sin fattigrote i att 'husbärgera' och förpläga de fattiga. Inom byn gick denna skyldighet också i tur mellan bönderna. Någon ämbetsman för fattigvården hade byn icke.

Snöplogfogde tillsattes förr som nu för ett år i sänder.

Sm. Västra, Hälmbäck
11/10/1935

4632 *Opp 805 Folke Mij
bet. 05 Johs Hansson
född 1845 i
Rösum*

Han åtager sig för viss summa plogningen för året.

För vägunderhållet i övrigt voro vägarna delade i hemmansdelar. Skjutsningsåliggandet gick i tur mellan byamännen.

Beträffande skyldigheten att hålla gärdesgård gällde i senare tid: 'hälta mot hälta' (halva gränslinjen var). Tidigare följde man skrivna bestämmelser. 'Renera' markerade de olika jordägarnas delar. I Rösum har man haft vardera fyra gården åtta skiften att 'gära'. Bland brister, som kunde vidlåda en gärdesgård, nämnes, att den kunde ha en nacke eller nackatrol i st.f. rätteligen två mellan varje vidja, för långt mellan störparen eller 'hoten' o.d. Någon bestämd kontroll eller särskild person att tillse hägnaderna fanns icke.

Om nyinflyttade vet man intet, emedan man icke kan erinra sig, att någon inflyttning förekommit eller omtalats.

Lek- och festplats var förr den tidigare nämnda Äspebacken. Som lekstuga användes länge en obebodd stuga i byn. Vid pingst- och midsommarfesterna och när ungdomen annars kom tillsammans, lekte man 'skefta maka', gömma ringen och dansade

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

till musik av 'hånnklavér'. Om en fest berättar min 90-åriga meddelare: "Di hade auktion i Söräng me' kro' å lekestöva. Då kom vi i slagsmål me' sme'er'a frå' Svenarums-socken. Auktionsmannen feck gömma se' unna'. Två va komna ut åt köket me' snusdosera i näva' å klabbade på varannra me'. Ja' vesste inte, att den ene va' bror min. - Då kom dä en å oiskade åt me'. På två, tri skutt va' ja' i köket å feck näven unner haka' på den, som slo' bror min. Di feck bära ut kämpen åt sänga. Ja' sprang te-baka te' min plats å låddes om ingenting. Ett helt lass me' bäjerskt öl hade di, som Viresjögubba' (patron å bokhållarn) bjö' på, för di velle stä' dränga'. Dä va' den gången, ja' ble' stadd te' Viresjö".

Sammanhållning inom byn och bygden.

Till körning, skörd och timring brukade lämnas bistånd av grannarna. Sådan hjälp kallades körkalas eller köråka. Vid behov tillkallade man hjälp från alla gårdarna i byn. Att göra nyodling kallades 'hacka åcker', och den hjälp, som tillkalla-

var det vanligt vid gillen och kalas, att de äldre bjödos första dagen och de yngre sedan. Av tävlingar och prov förekommo 'nackaspänn', 'vespa skänk' och lyfta stenar.

Med sämjan mellan byarna var det växlande så till vida, att man med en del byar levde överens, med andra idkade slagsmål.

Socknen.

Av rotar funnos fattigrotar, skolrotar och husförhørsrotar.

Även fanns indelning i fjärdinga', sjättinga', åttinga' och nionadela'.

Sexmännen voro till hjälp åt fjärdingsmannen, som hade till uppgift att upprätthålla ordningen, gå och bära upp skatter och avgifter samt i senare tid följa med "bevärninga te' mönstringa".

Bönderna inom byarna och byarna inom fattigroten fingo turas om att härbergera de fattiga. Utackordering, särskilt av

4632

barn, på auktion var vanligt. "Men före 1592", säger min gamle meddelare, "fick var och en ta hand om sina gamla, som inte kunde försörja sig, och göra med dem, som han ville. Iblann slo' di inhjäl dom".

Skolordningen var sådan, att skolläraren bodde en vecka hos var bonde inom skolroten. "En lärare hade vi här, som kallades Lelle Anners. Han hade en trässkobänk med sej och gjorde trässkor samtidigt med undervisningen". Hos den byaman, där läraren bodde, hölls skolan.

I spetsen för husförhørsroten stod en rik bonde. Bönderna inom roten hade husförhöret var sitt år. Alla skulle fram och läsa för prästen, små och stora efter förmåga. Tredskande och trots förekom ibland. Så berättas, att ett par pojkar varit ute och slarvat om nätterna och väntade uppsträckning vid husförhöret. De sade till de andra ungdomarna: "Hälsa prästen me!, att vi kommer inte in!" Det var de rikaste 'p8jka', så det fick därvid bli. Efter förhöret bjöds först en smörgås och en sup utanför, sedan gick man in och undfägnades med stek, potatis,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

mera brännvin, ostkaka o.s.v. Prästen och klockaren voro med. Det festades duktigt. Vid ett dylikt kalas i Hiarum säger värden till prästen (båda beskänkta): "Ät, du, för här ä' imgen, som ber dig!"

Till prästen utgick 'tien': fårakött, råg, korn och sådant. När en bonde eller hans hustru dog, utgick tillägg till prästen med en ko från den gården. Sockenmagasin (fatti'magasinsin), rivet i senare tid, fanns i Malmbäck. Säd och andra livs-förnödenheter till de fattiga kördes av bönderna dit.

Gravgrävning gick i tur på byalag, bestående av en by eller ett par byar ihop.

Ringning i kyrkklockorna gick 'gåravis' i turning och lystes på i kyrkan: "Nästa söndag ringer den och den!"

Kyrkostraff ålades t.ex. då en församlingsbo icke gick i kyrkan ordentligt. Han kunde då bli satt i stocken.

På sockenstämma behandlades kyrkans angelägenheter, om sockenstugan och dess underhåll etc.. Numera hållas två sockenstämmor varje år, i Mars och i Oktober. Den gamla socken-

Emålsat
Västra h.
Malmbäckens om.

4632

Utgitt av Folke Neij
1935

stugan i Malmbäck står ännu kvar.

Osämja och skällsord socknarna emellan och även slags-
mål förekommo. Malmbäckes socken är en karg trakt, och dess in-
nevånare fingo heta 'havvrafnasare', emedan de åto havrebröd.
De kallades även för 'köttspänner'a' på grund av sin sed att
slakta djur och föra dem i hela fall till torgs i Jönköping.

Häradet.

Var och en ålåg att vid spårnö gå kring sina ägor och
se efter vargspår 'var möran'. Fann han spår, skulle han båda
upp inom närgränsande byar till vargaskall. Den, som icke hör-
sammade kallelsen och gick med, fick plikta. Drevkarlarna mås-
te driva vargen mot nätet, där två karlar funnos i beredskap
att avliva djuret.

Vid Viresjö samlades ungdomen midsommarafton och reste
'menträ' (majstång). Där pågingo sedan lekar, dans och musik
hela natten.

~~~~~

F. Neij

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11.